

Staň se wikipedistou

Aktivita rozvíjí kritické myšlení žáků, učí je rozeznat spolehlivá, řádně ozdrojovaná fakta od názorů. Využívá k tomu kontroverzní téma konspiračních teorií a přímo navazuje na lekci Simpsonovi to věděli! Prostřednictvím práce s online slovníky, včetně Wikipedie, si žáci osvojí zásady tvorby slovníkového hesla a jeho vytváření si nacvičí na portálu Wikislovník: Pískoviště.

UČ (S) WIKI

Wikimedia Česká republika

Základní údaje:

Autor: Mgr. Martin Volný

Stupeň vzdělávání: ZŠ a SŠ

Věková skupina: od 13 let

Časová dotace:

- výuka: 90 minut
- příprava: 45 minut

Vzdělávací cíle

Žák/žákyně:

- rozlišuje fakta od názorů na základě použití neutrální nebo příznakové slovní zásoby, posuzuje jejich věrohodnost např. na základě práce se zdroji, neutrálního a nezájatého zpracování výkladového hesla;
- porovnává různé druhy výkladových online slovníků podle jejich zaměření, způsobu využití a postupu při tvorbě hesla (kodifikace);
- své postřehy opírá o racionální argumenty a při diskusi respektuje ostatní.

Očekávané výstupy

Žák/žákyně:

- vytvoří encyklopedické heslo v souladu se zásadami Wikipedie a zpracuje jej v její cvičné verzi.

Přínos využití digitálních technologií:

Cvičné prostředí Wikipedie pomáhá žákům osvojit si zásady kritického, analytického myšlení a navádí je při tvorbě objektivního a vyváženého výkladu pojmu, byť by byl zatížen silným emočním nábojem.

Popis vzdělávací aktivity

Materiál volně navazuje na aktivitu [Simpsonovi to věděli!](#), připravenou ve spolupráci s JSNŠ, a nabízí žákovské pracovní listy, metodický list pro učitele a rozšiřující informace a metodiku od Wikimedia ČR: Uč (s) Wiki. Žáci nejdříve vlastními silami, bez příslušného poučení, vytvářejí stručná, jednoznačná a přesná hesla s využitím neutrální slovní zásoby a následně prací s jednotlivými online slovníky a článkem zaměřeným na encyklopedický styl ověřují, do jaké míry naplnili zásady tvorby encyklopedických hesel. Výstupem celé aktivity je vytvoření vlastního hesla na cvičné Wikipedii a jeho editace ostatními skupinami žáků. Žákům je potřeba k jejich práci zajistit přístup k internetové síti a dostatečný počet smartphonů, příp. pro lepší tvorbu a editaci výkladových hesel tabletů (minimum je jeden do dvojice). Vhodné je stáhnout aplikaci Wikipedia.

Metodická poznámka

Protože témata jako konspirace, ilumináti, lockdown apod. budí v naší společnosti a obzvláště v online prostoru emoce, můžeme se při tvorbě hesel i při práci se slovníky setkat s nejednoznačným pohledem na to, co je a co není objektivní. V takovém případě je vhodné vysvětlit žákům, že naším úkolem není hodnotit samotné výrazy, ale vytvářet obecný a nezaujatý výklad toho, co znamenají. Při posuzování jednotlivých hesel (nejen v otázce vyváženosti) proto apelujeme na žáky, aby důsledně pracovali se zásadami tvorby encyklopedických hesel, např. těmi wikipedickými.

Úloha 1: Práce s online slovníkem

1. **Zeptáme se žáků, jaký zdroj využijí, když hledají nějakou informaci.** Jejich odpovědi můžeme zaznamenávat na tabuli či flipchart. Neměli bychom se spokojit s odpovědí „internet“, „Google“. Pokud by se takováto odpověď opakovala, vysvětlíme, co je „informační zdroj“ (více informací najdeme např. na portálu [Wikisofia](#)). Co je „informační zdroj“, můžeme např. ukázat na chatbotu Copilot, který pod vygenerovaným obsahem odkazuje právě na zdroje, na rozdíl např. od ChatGPT. Dále se žáků doptáváme, zda raději vyhledávají informace prostřednictvím chatbotů, nebo Wikipedie, a uvedeme výhody a nevýhody (např. v případě Wikipedie je to editace hesla větším počtem uživatelů).

Poznámka: Pokud pracujeme se žáky střední školy, především gymnázia, připojíme stručnou informaci o primárních, sekundárních a terciárních zdrojích. Využít můžeme např. prezentaci Ladislava Bláhy [Práce s odbornými zdroji](#).

2. Nejdříve žáky seznámíme s Wikipedií a způsobem, jak s ní pracovat. **Rozdáme žákům pracovní list pro žáky Aktivita 1 Příručky Uč s Wiki.** Řešit budeme postupně **úkol 1 a úkol 2** (zadání 1 a 2).

Poznámka: Pro časovou úsporu můžeme rovnou pracovat ve skupinách (preferujeme skupiny s menším počtem členů, aby došlo ke shodě v „oblíbeném tématu či osobnosti“). Za každou skupinu prezentuje úkol jeden mluvčí, členové skupiny by se měli v této roli vystřídat. Úkol 2 žáci prezentují před třídou a promítají spolužákům vybrané heslo a práci s ním.

3. Rozdáme žákům **Pracovní list pro žáky 1.**
4. Necháme je **stručně, jednoznačně, přesně a s využitím neutrální slovní zásoby** vysvětlit, jak rozumí následujícím výrazům: konspirace, ilumináti, lockdown, izolace, epidemie a pandemie. Apelujeme na ně, aby hesla formulovali sami bez užití elektronických a jiných prostředků.

Poznámka: S ohledem na pracovní tempo třídy můžeme jednotlivým skupinám žáků vybrat jen tři výrazy. Tento výběr by měl vždy obsahovat jedno slovo z dvojice *konspirace* + *ilumináti*, na nichž ověřujeme kritické myšlení žáků i schopnost formulovat hesla neutrálně a vyváženě, a dvojici slov *lockdown* a *izolace* nebo *epidemie* a *pandemie*, na nichž ověřujeme schopnost srovnání a vystižení rozlišovacího rysu mezi oběma výrazy.

5. **Vyzveme žáky, aby si nyní pečlivě pročetli zásady tvorby encyklopedických hesel** (můžeme použít např. článek [Wikipedie: Encyklopedický styl](#), případné nejasnosti vysvětlíme, příp. postupujeme všichni společně) **a aby si vyhledali jednotlivá hesla** na Wikipedii, případně mohou použít i Internetovou jazykovou příručku Ústavu pro jazyk český, konkrétně [Akademický slovník současné češtiny](#), slovník [Co je to?](#), „otevřený slovník“ [Čeština 2.0](#) či [Slovník pojmů spojených s COVID-19](#).
6. Na závěr této úlohy **jednotlivé skupiny sdělí**, u jakého slova měly největší obtíž určit význam, a posoudí, zda se jejich představa o významu slov shodovala se slovníkovým heslem a jak se

jim podařilo vystihnout zásady tvorby encyklopedických hesel, příp. posoudí rozdíl mezi jednotlivými typy online slovníků.

Úloha 2: Není konspirace jako konspirace

1. Rozdáme žákům **Pracovní list pro žáky 2**.
2. **Vyzveme je, aby porovnali výklad slovního spojení *konspirační teorie* v různých zdrojích z hlediska **spolehlivosti** (slovníkové heslo pracuje s ověřenými zdroji nebo je vytvářeno důvěryhodnou organizací), **objektivitu** (slovníkové heslo je založeno na faktech, nikoli názorech) a **využitelnosti** (k čemu je konkrétní slovník vhodný) a aby se zamysleli nad tím, které heslo se jim jeví jako nejspolehlivější a nejobektivnější a které je naopak nejméně spolehlivé (nemůžeme ověřit zdroj informace nebo samotnou organizaci) a nejméně objektivní (v textu se vyskytují názory nebo hodnocení).** Dbáme přitom na to, aby svůj postřeh řádně zdůvodnili.

Poznámka: Je žádoucí, aby každá ze skupin alespoň jednou formulovala svůj názor podpořený argumenty jako první a nedocházelo k tomu, že skupiny jen „papouškují“ názory některé z předchozích skupin. Je proto vhodné rozdělit třídu do pěti skupin. Pokud nabídne jiná skupina odlišný pohled, je třeba apelovat na to, aby svou kritiku vyjadřovala vyváženě a neútočně. Pro práci žáků, zvláště pokud se jedná o tak kontroverzní téma, je třeba zajistit co možná nejbezpečnější prostředí.

Úloha 3: Staň se wikipedistou

1. Rozdáme žákům **Pracovní list pro žáky 3**.
2. **Zeptáme se žáků, kdo je podle nich wikipedista**, a vysvětlíme jim, že právě takovými wikipedisty se nyní stanou, a to díky cvičné verzi Wikipedie, kterou najdou na odkazu na cvičnou verzi [Wikislovník: Pískoviště](#). Ukážeme jim, jak se s „pískovištěm“ pracuje a jak se takové heslo edituje.
3. **Na příkladu hesla „Michaela Mertová“ je seznámíme se strukturou hesla na Wikipedii, s postupem jeho tvorby** a připomeneme jim [zásady encyklopedického stylu](#).
4. **Jejich úkolem bude následně vytvořit slovníkové heslo.** Buď můžeme jít jednodušší cestou a využít výraz, se kterým již pracovali, jako je např. slovo *konspirace*, nebo můžeme zadat výraz či sousloví, které česká verze Wikipedie neobsahuje. V době tvorby této aktivity to bylo např. slovo „promoření“ (Wikislovník obsahuje medicínský výklad ve tvaru přídavného jména „promořený“) nebo v souvislosti s protipandemickými opatřeními synonymně používané spojení „přirozená imunizace“. Žákům zdůrazníme, aby při vytváření hesla dbali pokynů Wikipedie a aby při jeho definování vycházeli z důvěryhodných zdrojů.

Poznámka 1: V případě, že to pro žáky bude obtížné, příp. nemáme k dispozici tablety a na mobilních telefonech se jim špatně píše a edituje, mohou vytvořit heslo i ručně do vyznačeného pole.

Poznámka 2: Jak pracovat s Wikipedií, přibližuje metodika **Wiki příručka Uč (s) Wiki**, kterou vytvořila Wikimedia ČR. Lze s ní pracovat samostatně na [odkaze](#) (příp. můžete využít [Průvodce](#)) nebo se přihlásit na školení akreditované v rámci DVPP. Více informací naleznete [zde](#).

Úloha 4: Edituji, edituješ, editujeme

1. **Pokračujeme i nadále s pracovním listem pro žáky 3.**
2. **Zeptáme se jich, kdo je podle nich editor** a jakou práci vykonává.
3. Nyní se těmito editory stanou a **úkolem každé ze skupin bude seznámit se s „wikihesly“ ostatních a navrhnout změny**, které zajistí jejich věrohodnost a spolehlivost a neohrozí věrohodnost Wikipedie coby zdroje informací, na které se dá spolehnout.

Poznámka: Každá skupina může také posuzovat jen jedno heslo jedné ze skupin. Výběr by měl být anonymní, abychom při hodnocení vyloučili vliv vzájemných sympatií a antipatií mezi jednotlivými žáky.

Reflexe:

V rámci reflexe je vhodné se zaměřit na obtíže, se kterými se žáci potýkali při vytváření encyklopedických hesel v odborném funkčním stylu, ptát se jich, jak se vyrovnali s jeho odlišnostmi od prostěsdělovacího, který v komunikaci běžně užívají. A zda se jim podařilo vyjadřovat se neutrálně a vyváženě. Na základě jejich postřehů pak poukázat na rozdíl mezi fakty a názory na úrovni jazykových prostředků. Jedná se totiž o nejvýraznější znak, který odlišuje objektivní informace od spekulativních, či dokonce manipulativních sdělení.

K reflexi můžeme využít i sofistikované nástroje, které pro práci s vlastními didaktickými materiály vyvinula společnost Člověk v tísni v rámci vzdělávacího projektu Jeden svět na školách. Přehled metod i jejich podrobné rozpracování včetně pracovního listu najdete na portálu [Jeden svět na školách](#). Výstupy z hodnocení postojů k participaci i zkušenosti s ní můžeme porovnat [s výzkumem JSNS](#).

Zdroje:

MAŠEK, Jaroslav. *Tvoříme Wikipedii: díl 1.: BETT aneb encyklopedické heslo v pěti bodech* [online]. [cit. 2023-08-09]. Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/21946/TVORIME-WIKIPEDII---DIL-1.%3A-BETT-ANEB-ENCYKLOPEDICKE-HESLO-V-PETI-BODECH.html>

MAŠEK, Jaroslav. Wiki příručka Uč (s) Wiki. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, [cit. 2023-10-13]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Wiki_p%C5%99%C3%ADru%C4%8Dka_U%C4%8D_\(s\)_Wiki_2023.pdf](https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Wiki_p%C5%99%C3%ADru%C4%8Dka_U%C4%8D_(s)_Wiki_2023.pdf)

Wikipedie: Encyklopedický styl. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, [cit. 2023-08-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie:Encyklopedick%C3%BD_styl

Zkušenosti s použitím materiálu ve výuce

S lekcí pracovali žáci 2. ročníku maturitního oboru střední odborné školy. Na první otázku se objevovaly, byť ojediněle, i odpovědi typu: internet nebo Google. Vysvětlili jsme si proto význam slova „informační zdroj“. Se svými odpověďmi na téma využívaných zdrojů se žáci v podstatě rozdělili do dvou skupin: do té méně početné, která vyhledává informace prostřednictvím Wikipedie, a do podstatně početnější, která využívá pouze chatboty. Práce se slovníkovým heslem Wikipedie nás zdržela. Žáci s heslem pracovali na svých mobilních telefonech a prezentovat měli na notebooku, který má rozdílné rozhraní, proto tápali např. při vyhledávání první verze článku. Jedna skupina však pracovala přímo s aplikací Wikipedie, kterou již měla staženou, a úkol zvládla bez obtíží. První část úkolu pracovního listu 1 zpracovali žáci rychle a správně, k výkladu hesel používali neutrální jazyk, vyhnuli se osobnímu hodnocení. Jedna ze skupin však – i přes důrazný zákaz – využívala k práci chatbota. Výstupy této skupiny jsme nakonec využili pro posuzování ostatních hesel a nahradili tak druhou část úkolu, se kterou měli žáci obtíže. Odpovědi na úkol z pracovního listu 2 se různily, a ačkoli pracujeme se slovníky Ústavu pro jazyk český, nevyhodnotili jej s ohledem na kodifikovanost hesla jako nejspolehlivější. Zadání jsem proto obrátil. Měli určit nejméně objektivní „výklad“. Tady už zavládla shoda a žáci svou volbu dokázali řádně zdůvodnit. Zadání úkolu z pracovního listu 3 jsem po zkušenosti s obtížemi žáků při psaní textu na dotykové obrazovce zjednodušil a nechal je zpracovat slovníkové heslo pouze v psané podobě s tím, že k tvorbě odborného elektronického textu se ještě vrátíme. Tvorbou slovníkového hesla pro Wikipedii jsem však zadal alespoň jako dobrovolnou domácí práci.